

Άντον Τσέχωφ
«Ο Βάνκας» (σελ. 190-194)

Θεματικά κέντρα του κειμένου →

Η βιοπάλη από παιδική ηλικία – Η παιδική εργασία και οι συνθήκες της

Η υποτιμητική και βίαιη συμπεριφορά προς τους αδύναμους

Οι δυσκολίες της ορφάνιας και του οικογενειακού αποχωρισμού

Η ιδιαίτερη και στενή σχέση παππού και εγγονιών

Η αθωότητα και η αφέλεια της παιδικής ηλικίας

Πρόσωπα → Ο Βάνκας | Ο παππούς του Βάνκα, Κωνσταντής Μακάριτς | Ο Αλιάχιν | Η Όλγα Ιγκνάτιεβνα

→ Αναφέρονται και άλλα πρόσωπα χωρίς πολλές λεπτομέρειες (Η Πελαγία μητέρα του Βάνκα, οι υπηρέτριες του πλουσιόσπιτου, ο κος. και η κα. Ζιβάρεφ, οι υπάλληλοι του τσαγκαράδικου)

Χρόνος → Παραμονή Χριστουγέννων, πιθανότατα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα ή στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

Τόποι → Η Μόσχα και κάποιο χωριό στην επαρχία της Ρωσίας

Ανάλυση

Ο Άντον Τσέχωφ με το διήγημα «Ο Βάνκας» σχολιάζει πολλά και σημαντικά κοινωνικά προβλήματα, που δεν αφορούν μόνο τη ρωσική κοινωνία της εποχής του συγγραφέα αλλά κάθε εποχή και κάθε κοινωνία – άρα είναι διαχρονικά και πάντοτε επίκαιρα. Είναι ένα συγκινητικό κείμενο με πολλά διαφορετικά θέματα, που συνδέονται όμως όμορφα μεταξύ τους χάρη στην αφηγηματική τέχνη του Ρώσου λογοτέχνη.

Το θέμα που έχει κυρίαρχη θέση στο κείμενο είναι οπωσδήποτε η **βιοπάλη**, ο αγώνας δηλαδή για επιβίωση, και μάλιστα από την τρυφερή κιόλας παιδική ηλικία. Ο Τσέχωφ μέσα από τις περιγραφές του ίδιου του Βάνκα αποκαλύπτει όχι μόνο τις τεράστιες δυσκολίες αλλά και τις συγκλονιστικές στερήσεις που προκαλεί σε ένα εννιάχρονο παιδί η χειρωνακτική εργασία. Ο ορφανός Βάνκας, ένα παιδί από μια φτωχή οικογένεια υπηρετών που έχει αναγκαστεί να δουλεύει ως ψυχογιός (παραπαιδί) σε ένα τσαγκαράδικο στη Μόσχα, στερείται όλες τις χαρές και τις εμπειρίες που πρέπει να έχει ένα παιδί της ηλικίας του, ώστε να αναπτυχθεί ομαλά από ψυχολογική, κοινωνική, μορφωτική και σωματική άποψη (π.χ. δεν πηγαίνει σχολείο, δεν έχει ελεύθερο χρόνο, δεν παίζει, δεν έχει φίλους κλπ). Η ζωή του Βάνκα είναι πραγματικά ανυπόφορη υπό αυτές τις συνθήκες, και είναι αυτός ακριβώς ο λόγος που τον οδηγεί στην παράτολμη απόφαση να γράψει γράμμα στον παππού του, Κωνσταντή Μακάριτς, ώστε να του ζητήσει να έρθει για να τον σώσει. Μέσα, επίσης, από το θέμα της παιδικής βιοπάλης του Βάνκα ο Τσέχωφ καυτηριάζει ταυτόχρονα και το συνηθισμένο τα παλιότερα χρόνια φαινόμενο της **παιδικής εργασίας** και εκμετάλλευσης. Χιλιάδες παιδιά σαν τον Βάνκα, έμπαιναν από πολύ νωρίς σε συνθήκες σκληρής εργασίας, με άθλιο τρόπο διαβίωσης, ελάχιστες ή και ανύπαρκτες αμοιβές και πάρα πολλούς κινδύνους για την σωματική τους ακεραιότητα. Είναι ένα φαινόμενο που παραβιάζει ευθέως τα δικαιώματα των παιδιών και που δυστυχώς συνεχίζει να υπάρχει σε μεγάλο βαθμό σε χώρες του λεγόμενου «Τρίτου Κόσμου» αλλά και σε κάποιες από τις αναπτυγμένες. Δεν είναι τυχαίο ότι το θέμα της παιδικής εκμετάλλευσης και εργασίας έδωσε έμπνευση και στον μεγάλο Άγγλο συγγραφέα Κάρολο Ντίκενς για να γράψει το διάσημο μυθιστόρημά του «Οι περιπέτειες του Όλιβερ Τουίστ» (για ένα αγόρι που εργάζεται κάτω από άθλιες συνθήκες στο Λονδίνο).

Με το παράδειγμα του Βάνκα ο Τσέχωφ μάς παρουσιάζει και το γενικότερο θέμα της **βίας και της κακοποίησης των πιο αδύναμων** της κοινωνίας. Η πολύ μικρή ηλικία του Βάνκα και το γεγονός ότι είναι παντελώς ανυπεράσπιστος δίνουν την ευκαιρία σε όλους τους ανθρώπους που τον περιβάλλουν στο τσαγκαράδικο, από το αφεντικό Αλιάχιν μέχρι και τους βοηθούς του, να ξεσπούν όλη την κακία τους πάνω του και να του συμπεριφέρονται με βάνανσο, επιθετικό και αποκρουστικό τρόπο. Ο Βάνκας υφίσταται αδικαιολόγητες τιμωρίες και προσβολές, αντιμετωπίζεται με τελειώς αγενή και απάνθρωπο τρόπο, ενώ πολλές φορές δέχεται και σωματικά χτυπήματα που μπορούν να τον τραυματίσουν ή και να τον σκοτώσουν. Έτσι γίνεται στα μάτια του αναγνώστη ένα τραγικό πρόσωπο, που συμβολίζει κάθε αδύναμο θύμα της αδικίας και της κακίας των ανθρώπων.

Ένα άλλο θεματικό επίπεδο αυτού του διηγήματος αφορά την **οικογένεια** και τις συνέπειες που έχει για την παιδική ψυχολογία η αποκοπή του παιδιού από αυτήν με διάφορους τρόπους. Από τη μία πλευρά ο Τσέχωφ δείχνει την βαρύτητα

που έχει η απώλεια των γονέων και η διάλυση της οικογένειας για ένα παιδί. Ο Βάνκας δεν θα είχε οδηγηθεί στη Μόσχα και στις άθλιες συνθήκες της τωρινής ζωής του, αν δεν είχε μείνει ορφανός, και έτσι ο Ρώσος συγγραφέας αναδεικνύει πολύ παραστατικά τις επιπτώσεις της ορφάνιας για τα παιδιά. Από την άλλη πλευρά, ο αποχωρισμός του Βάνκα από το μοναδικό πρόσωπο που του έχει απομείνει στον κόσμο, τον δυναμικό και γεμάτο ζωή παππού του, Κωνσταντή Μακάριτς, είναι ένα εξίσου θλιβερό και τραυματικό γεγονός για τον Βάνκα, που προκαλεί ακόμη περισσότερο τη συμπάθεια του αναγνώστη για τον μικρό ήρωα της ιστορίας και τονίζει τις μεγάλες δυσκολίες της ζωής του.

Ο οικογενειακός αποχωρισμός

Η θλίψη του Βάνκα για τον αποχωρισμό του από τον παππού του είναι ακόμη μεγαλύτερη, επειδή με αυτό το πρόσωπο, όπως φαίνεται, είχε δεθεί πάρα πολύ όσο ζούσαν μαζί στο χωριό. Ο Κωνσταντής Μακάριτς, παρά το γεγονός ότι είναι ένας ηλικιωμένος υπηρέτης (νυχτοφύλακας) στο πλουσιόσπιτο των Ζιβάρεφ, είναι ένας αεικίνητος, αισιόδοξος και πρόσχαρος άνθρωπος, γεμάτος όρεξη για ζωή, που έχει επηρεάσει πολύ τα μέχρι στιγμής βιώματα του Βάνκα. Από τις νοσταλγικές σκέψεις

Σχέση παππού και εγγονού

του Βάνκα για τις στιγμές που είχε ζήσει με τον παππού στο χωριό, αλλά και από όσα γράφει στην επιστολή, καταλαβαίνουμε ότι η σχέση αυτών των δύο προσώπων ήταν πολύ στενή, καθώς περνούσαν πολύ χρόνο μαζί κάνοντας διάφορες δραστηριότητες, κατά κύριο λόγο στη φύση (κυνήγι, ψάρεμα, κόψιμο ξύλων και δέντρων κλπ). Το κείμενο, λοιπόν, τονίζει και **το θέμα της ιδιαίτερης σχέσης που υπάρχει ανάμεσα σε έναν παππού και στα εγγόνια του** και έτσι η επιστολή του Βάνκα αποκτά ακόμη μεγαλύτερη ένταση και σημασία (ο παραλήπτης δεν είναι ένα οποιοδήποτε πρόσωπο, στο οποίο απευθύνεται ο Βάνκας απλώς για να ζητήσει βοήθεια).

Τέλος, αξίζει να παρατηρήσουμε ότι ο Τσέχοφ μέσα από αυτό το διήγημα παρουσιάζει την παιδική ψυχή και την ιδιαίτερη και πολλές φορές απλοϊκή οπτική γωνία από την οποία βλέπουν τη ζωή τα παιδιά. Η **αθωότητα** του Βάνκα τονίζεται μέσα στο κείμενο κυρίως με τον παιδικό τρόπο με τον οποίο γράφει στον παππού του (π.χ. επαναλήψεις, συνεχή παράπονα, α-

Η παιδική αθωότητα και αφέλεια

κατάστατη δομή, ξαφνικές εναλλαγές θεμάτων), αλλά και με τις περιγραφές των αντιδράσεών του από τον αφηγητή (ο φόβος του π.χ. να μην «συλληφθεί» από τον Αλιάχιν όταν γράφει την επιστολή). Μέρος φυσικά της παιδικής ψυχολογίας του Βάνκα είναι και η **αφέλειά** του και η άγνοιά του ως προς τον τρόπο αποστολής ενός γράμματος (δεν γράφει σωστά τη διεύθυνση στον φάκελο), γεγονός απόλυτα δικαιολογημένο καθώς δεν είχε στείλει ποτέ ξανά γράμμα στη ζωή του. Η απόγνωση λοιπόν του Βάνκα τον αναγκάζει να κάνει μια παρακινδυνευμένη και άγνωστη γι' αυτόν ως τότε ενέργεια, μάλλον χωρίς αποτέλεσμα.

Το είδος του κειμένου (διήγημα και επιστολή)

Το κείμενο εντάσσεται στην κατηγορία του διηγήματος. Το διήγημα είναι κείμενο συνήθως σύντομο, λίγων σελίδων, χωρίς πολλά πρόσωπα και πολλά γεγονότα (σε αντίθεση με το μυθιστόρημα). Αρκετές φορές ωστόσο τα διηγήματα δίνουν την εντύπωση ότι δεν έχουν ολοκληρωθεί, καθώς παραμένουν σε εκκρεμότητα κάποια γεγονότα (π.χ. στον Βάνκα δεν γνωρίζουμε τι απέγινε η επιστολή). Σε αυτή την περίπτωση αφήνεται στην φαντασία του αναγνώστη να υποθέσει τη συνέχεια.

Μέσα στο πλαίσιο πάντως αυτού του διηγήματος παρουσιάζεται και το κειμενικό είδος της επιστολής, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του (προσωπικό ύφος, διάθεση για εξομολόγηση, προβολή συναισθημάτων και προσωπικών καταστάσεων).

Αφηγηματικές τεχνικές

Ο Τσέχοφ έχει «χτίσει» αυτό το διήγημα πάνω στη μεγάλη αντίθεση «παρόν-παρελθόν»: από τη μία πλευρά η άσχημη τωρινή ζωή του Βάνκα στη Μόσχα, από την άλλη πλευρά η παλιά ζωή του με τον παππού του στο χωριό. Το παρόν παρουσιάζεται κυρίως με την επιστολή του Βάνκα, ενώ το παρελθόν με τα λόγια του αφηγητή, στα οποία αποκαλύπτει τις νοσταλγικές σκέψεις του μικρού ήρωα για το χωριό και τον παππού του.

Αφηγηματικοί τρόποι → Αφήγηση και περιγραφή (είτε του Βάνκα είτε του αφηγητή) και ελάχιστα διάλογος-ευθύς λόγος

Το είδος των αφηγητών → Ο κυρίως αφηγητής είναι ετεροδιηγητικός και εξωδιηγητικός, αλλά ο Βάνκας (ως αφηγητής στην επιστολή του) είναι ομοδιηγητικός και ενδοδιηγητικός.

Εκφραστικά μέσα-σχήματα λόγου → Διάφορα σχήματα λόγου (μεταφορές, εικόνες, επαναλήψεις, ασύνδετα)

Ασκήσεις

1. Συμπληρώστε τα κενά των παρακάτω προτάσεων με τις σωστές λέξεις.

- Ο Βάνκας γράφει την επιστολή Παραμονή των _____, όταν το αφεντικό του έχει πάει στον _____.
- Στο χωριό ο Βάνκας έπαιζε με δύο _____, τον Χέλη και την _____.
- Ο Βάνκας καθώς γράφει την επιστολή αναπολεί και _____ τις στιγμές που περνούσε με τον παππού του.
- Τα αφεντικά έβαζαν τον Βάνκα να κοιμάται μπροστά στην _____ και να _____ την _____ του μωρού.
- Αυτό που έχει κάνει περισσότερη εντύπωση στον Βάνκα στη Μόσχα είναι τα πολλά διαφορετικά _____ που πουλάνε διάφορα είδη για το _____.
- Στο τέλος της επιστολής του ο Βάνκας ζήτησε από τον παππού του να μη δώσει σε κανέναν την _____ του.
- Η δεσποινίς _____ είχε μάθει στον Βάνκα να _____ και να _____.

2. Να σημειώσετε αν είναι σωστές (Σ) ή λανθασμένες (Λ) οι παρακάτω προτάσεις.

- Η μητέρα του Βάνκα ονομαζόταν Όλγα Ιγκνάτιεβνα.
- Ο Βάνκας έμαθε από το αφεντικό του πού βρίσκεται το ταχυδρομικό κουτί.
- Κάθε Χριστούγεννα ο Βάνκας και ο παππούς του πήγαιναν στο δάσος για να κόψουν ένα έλατο για το σπίτι του αφεντικού.
- Το φαγητό του Βάνκα στο τσαγκαράδικο ήταν συνήθως ξεροκόμματα και κουρκούτι.
- Ο Βάνκας έγραφε την επιστολή πάνω στον τσαγκαράδικο πάγκο.
- Ο παππούς του Βάνκα ήταν 75 χρονών.
- Ο Βάνκας είχε χάσει και τους δύο γονείς του.

3. Χωρίστε το κείμενο σε ενότητες δώστε έναν σύντομο πλαγιότιτλο στην καθεμιά.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ (από...έως)	ΠΛΑΓΙΟΤΙΤΛΟΙ

4. Περιγράψτε με λίγα χαρακτηριστικά επίθετα τα παρακάτω πρόσωπα του διηγήματος.

Βάνκας	Κωνσταντής Μακάριτς	Αλιάχιν και τα άλλα πρόσωπα του τσαγκαράδικου	Όλγα Ιγκνάτιεβνα

5. Βρείτε μέσα στο κείμενο δύο σημεία με περιγραφή και δύο σημεία με εικόνες (χώρου-τοπίου).

Περιγραφή: (α) _____

(β) _____

Εικόνα: (α) _____

(β) _____